

CS. TÓTH Gabriella

: néprajzkutató

: gabriellacs.toth@gmail.com

ADALÉKOK A DÉLVIDÉKEN KIBONTAKOZÓ GYÖNGYÖSBOKRÉTA MOZGALOM KEZDETI SZAKASZÁHOZ (1936–1941)

*Additions to the Initial Stage of the Development of
Gyöngyösbokréta Movement in Vojvodina (1936–1941)*

*Dodaci uz početnu etapu razvitka pokreta Gyöngyösbokréta
u Vojvodini (1936–1941)*

Tanulmányomban az 1936-tól a Délvidéken kibontakozó Gyöngyösbokréta mozgalom történetéhez szolgáltatok adatokat, elsősorban a zombori *Új Hírek* című napilapban megjelent tudósítások alapján. Valamint célkitűzésem volt, hogy értelmezem a Gyöngyösbokréta itteni történéseit, ennek keretét a magyarországi mozgalommal való összehasonlítás és a korra jellemző politikai és társadalmi eszmék bemutatása adta. Magyarországon a mozgalom állami támogatással, intézményi háttérrel működött. Legfőbb célkitűzései között szerepelt a magyar népművészet minden megnyilvánulásának, népdalnak, népviseletnek, szokásnak, művészi értelmű népi iparnak stb. összefoglalóan és országosan való ápolása és gyakorlása. A hagyományok felélesztése, amivel a magyar öntudatot erősíti, a magyarság lelki egybeolvadását szolgálja. Hasonló célkitűzésekkel jött létre a Vajdaság területén is, noha szervezeti keret és egységes irányítás nélkül, így az itteni nép szabadabban rendezhette meg Gyöngyösbokrétáját, itt a főszervezők a parasztok voltak mindenféle szakmai kontroll nélkül. A Gyöngyösbokréta a magyar nyelvterület egészén változást hozott a paraszttársadalmak hagyományos kultúrájában, elsősorban a tánc, viselet és zene területén. De emellett egy újfaja szórakozási formát is létrehozott, ahol a falusias és a városi polgárok együtt mulathattak. Talán a társadalmi érintkezés ezen új módjának még inkább nagy jelentősége volt a két világháború közötti időszakban, mikor a Délvidék területe nem az anyaországhoz tartozott. 1941-ben összeérnek az utak, és már a visszacsatolás első évében szerepelnek Budapesten a vajdasági bokrétás csoportok.

A Gyöngyösbokrétát sok kritika érte már kezdetekor, és később is, magam is számtalan akkori „újítást” vélek felfedezni az általam kutatott gyöngyösbokrétás falu kultúrájában. Azonban annyi bizonyos, hogy a magyarországi és egyéb fellépések

olyan élményt jelentettek a szereplő falusiak számára – Gombos, Doroszló, Bácskertes –, hogy nemcsak az ő identitásukba épült be a „*bokréta*”, hanem egész falujuk kollektív emlékezetébe beleivódott és önazonosságuk részét képezi még ma is, hogy ők *bokrétás falvak*.

Kulcsszavak: Gyöngyösbokréta, tánc, mozgalom, Délvidék, táncbemutató

A Gyöngyösbokréta mozgalom örökzöld témája első hallásra elcsépelet lehet, főleg Délvidék vonatkozásában, hiszen Gyöngyösbokréta néven napjainkig működik a fesztivál, melyet minden évben megrendeznek, és melyre számos táncsoport érkezik Vajdaság minden szegletéből.

A Gyöngyösbokréta mozgalom, mely 1931 és 1944 között évente megrendezésre került Budapesten, olyan jelentőséggel és következményekkel járt, hogy még napjainkban, a 2010-es években is foglalkoztatja az anyaországi és határon túli kutatókat.

Nyugat-Bácska kutatójaként magam is nap mint nap találkozom a Gyöngyösbokréta témájával, legyen szó múltbeli eseményről, vagy a közelgő rendezvényekről. A két világháború között magyarországi mintára, de számos tekintetben egyedülálló délvidéki mozgalom bontakozott ki, és ágyazódott be az alapító falvak társadalmába, majd később a vajdasági táncházmozgalomba. Elérkezettnek látom az időt, hogy tanulmányomban körüljárjam a Gyöngyösbokréta mozgalom délvidéki kezdeteinek körülményeit, és értelmező kontextusba helyezzem azokat az információkat, melyek már ismeretesek a történetére vonatkozóan, és melyeket magam kutattam fel forrásfel-táró munkám folyamán.

Értelmezési keretemet elsősorban a magyarországi Bokréta mozgalom történéseihez kapcsolás adja, másfelől az a társadalmi kontextus, melyben megtörtént. Tanulmányomban bemutatom azt a korszellemet, mely jellemezte a két világháború között a magyar társadalmat, és mely az elszakított Délvidék magyar vezetőrétegét is átjárta.

Rengeteg fotó maradt fenn az 1936 és 1941 közötti időszakból, számos történet megőrződött az emlékezetben, melyek egy része különböző újságcikkekben publikálásra került. Azonban a források körét jómagam bővítettem, a megjelölt időszakban megjelent zombori *Új Hírek* című napilap komoly forrásértékű cikkeivel, illetve a Filmhíradók Online-on elérhető felvételeivel. Ezeknek a forrásoknak az ismerete és összevetése után, úgy gondolom, megalapozottan nyilatkozhatok és vonhatok le következtetéseket az időszakban elindult mozgalomról és annak jelentőségéről.

Nem született még olyan tanulmány, mely az anyaországi és az elszakított Délvidék gyöngyösbokrétás kapcsolatait vette volna nagyító alá, és próbálta volna annak függvényében értelmezni a mozgalmat, mely nagy-

mértékben meghatározta 1936–1944 nyári hónapjainak társadalmi eseményeit Vajdaságban.

Természetesen egy ilyen nagy múltú és sokrétű mozgalom bármilyen irányú megközelítésekor feltétel nélkül következik, hogy újabbnál újabb kérdések és megközelítési utak nyílnak meg. Ezekkel mostani tanulmányomban nem foglalkozom, csupán az eddigi eredményeimet közlöm a Gyöngyösbokréta mozgalommal kapcsolatban, különös tekintettel a nyugat-bácskai régióra.

A GYÖNGYÖSBOKRÉTA MOZGALOM INDULÁSÁRÓL DIÓHÉJBAN

Mielőtt a Délvidékre vonatkozó történeti adatok közlésére és értelmezésére rátérek, elengedhetetlen összefoglalni a Gyöngyösbokréta 1931 és 1944 közötti történetét. Hiszen részben ez adja az értelmezési keretét is az elcsatolt Délvidéken zajlott eseményeknek is.

Az első Gyöngyösbokréta-bemutató 1931 augusztusában volt Budapesten a Városi Színházban, ahol néhány parasztcsoport a színpadon bemutatta néptáncát. Az alkalmat és a különböző vidékről érkezett csoportokat Paulini Béla szervezte meg. Ettől az időponttól datálódik a mozgalom kezdete, mely egészen 1944-es működéséig szervesen összeforr Paulini Béla nevével. (Bár nem csak az ő nevéhez köthető.) Ő az, aki szinte egy személyben politikai és polgári körökben támogatókat keres és szerez, ezáltal intézményi háttérrel is biztosít a Gyöngyösbokréta mögé. Szintén ő tartja a kapcsolatot a falvak bokkrétás csoportjainak vezetőivel, és ő szervezi a bokréta legnagyobb eseményét, a minden évben augusztus 20-a körül, Szent István hetén megrendezett bemutatókat, melyek 3–12 napig tartó előadás-sorozatot jelentettek Budapesten a Városi Színházban.

A Gyöngyösbokréta volt az első olyan mozgalom, mely a társadalom alsóbb rétegének tömegeit volt képes megmozgatni, ugyanakkor történetét szinte alig befolyásolták résztvevői. De miben rejtett a sikere? Hogyan tudta a politika zászlajára tűzni, miért örvendett nagy népszerűségnek a budapesti urak és polgárság körében, miközben több ezer tagra tett szert a parasztsköréből?

Érdemesebb ezt nagyobb történelmi távlatból megközelíteni. A 19. században elkezdődött a nemzetállamok kialakulásának folyamata, mely egyúttal a nemzeti öntudatra ébredés kora is volt, ami a „saját kultúra” kultuszát is kifejlesztette. Az 1848–1849-es forradalom leverésével megbántott nemzeti önértékhez társult az első világháború elvesztésének ténye és a trianoni békediktátum okozta társadalmi sokk is. Ezek következtében egyre hangosabbak lettek azok a hangok, melyek a nacionalizmust, a „magyar faj

felsőbbrendűségét” hirdették, valamint szintén egyre erősödött az irredentizmus is (folkhirado.hu gyongyosbokreta 10).

A politikai irányzatok mellett fontos megemlíteni, hogy ez a két világháború közötti korszak az, amelyben az iparosodás még inkább felgyorsult, és a tömegtermelés megjelenésével az ember egyre inkább elszakadt a természettől. Szaporodtak azok a mozgalmak, melyek a mindennapokból való elvágyódást, a természethez való visszatérést hirdették. Ezeket nevezzük életreform-mozgalmaknak, melyeknek fontos eleme a nép felé fordulás is, ezáltal a paraszti közösség kulturális értéke felbecsülhetetlenné vált. A népviseletek, a népi háziipar termékei, a népdalok és népszokások a nemzeti kulturális öntudat részévé olvadtak (SZENTE 2017: 147–148).

Láthatjuk, hogy a két világháború között uralkodó politikai eszmék és az iparosodás következtében megjelenő életreform-mozgalmak korában a Gyöngyösbokréta-bemutatók megszervezésének gondolata termékeny talajra talált. Hiszen a mozgalom célkitűzései mindkettőnek tökéletesen megfelelték. Így a politika is zászlajára tűzte azokat, és a városi polgárság is kiléphetett a mindennapi életből egy olyan világba, ahol feltöltődhetett.

Lássuk, mi volt a Gyöngyösbokréta mozgalom célkitűzése, melyet a Magyar Bokréta Szövetség (későbbi elnevezése Országos Magyar Bokréta Szövetség) alapszabályából idézek: *„a magyar népművészet minden megnyilvánulásának, népdalnak, népviseletnek, szokásnak, művészi értelmű népi iparnak stb. összefoglalóan és országosan való ápolása és gyakorlása. A szövetség országszerte feléleszti a hagyományokat, amivel a magyar öntudatot erősíti. Az értelmiséget, népet egymással fokozott mértékben megszeretteti, megbecsülleti, tehát a magyarság lelki egybeolvadását szolgálja. A művészi értékű népipart a tárgyak értékében jutalmazza. A művészet tükrében a magyar népet az idegenek előtt is kedves keretben igyekszik megismertetni. Működésével a nem népi művészeket is a gyökeres magyarság megmutatására buzdítja”* (folkhirado.hu gyongyosbokreta 10).

A Gyöngyösbokréta aktív 14 éve alatt 100-nál is több bokrétás csoport alakult meg, és 4000-nél is több tag fordult meg benne. Ma nem beszélhetnénk tömegmozgalomról, ha nem lett volna a parasztok körében is sikeres. A fellépési lehetőségek pozitív hatást gyakoroltak a tagságra, hiszen általa olyan lehetőségekhez jutottak és olyan élményben gazdagodtak, amilyenre egyéni helyzetük alapján semmiképpen sem lett volna módjuk. Téves lenne feltételezni, hogy a parasztokra ebben a korban nem hatott volna az ipari fejlődés és modernizáció, a parasztság polgárosulási folyamatának időszakában vagyunk. Pálfi Csaba szavaival élve: *„a hagyományt most már a paraszt váltja aprópénzre. Azaz egyáltalán nem a hagyomány iránt érzett tiszteletből veszi fel a viseletet augusztus 20-án és táncol, hanem mert Pest-*

re mehet, világot láthat, kiléphet a munka hétköznapjaiból, még napidíjat is kap. Mindez egyre növekvő polgári igényeinek kielégítéséhez viszi közelebb, ha csak egy kis lépéssel is. Ez természetesen nem lebecsülendő józan realitás és megfér vele saját hagyománya szeretete, emlékezetben tartása, alkalmi gyakorlása” (folkhirado.hu gyongyosbokreta 10).

Mielőtt a délvidéki eseményekre rátérek, még pár szót ejtek a bokrétás csoportok működéséről és a Bokréta Szövetség célkitűzéseinek eredményességéről.

Paulini pályafutása alatt szeretett volna mindent a szövetség koordinálása alá vonni és minden fellépést rajta keresztül irányítani, nemcsak az augusztus 20-a körül, hanem az azon kívülieket is, főleg a vidéki központokban, illetve a második világháború ideje alatt visszacsatolt országrészekben.

Személyesen tartotta a kapcsolatot a helyi csoportvezetőkkel, akik kivétel nélkül a falusi értelmiség köréből kerültek ki, például papok, tanítók voltak. Akik néprajzi gyűjtőmunkát is végeztek a helyszínen, amit aztán színpadra állítottak.

A Gyöngyösbokrétát már kezdeti idején kemény kritikával illették, többek között Györffy István fejtette ki észrevételeit az *Ethnographia* hasábjain. Az általa megfogalmazottakat nem hagyhatjuk figyelmen kívül, ha korabeli felvételeket nézünk. Legfontosabb állításai: a koreográfiák szakavatatlan „betanítói” a szokásokat felelevenítő jelenetekbe belejavítanak, a népdalokat több szólammal tanítják be, a szüreti multságok népies jelmezét vagy jellegtelen öltözetét piros-fehér-zöld szalaggal látják el, hogy „magyar ruha” legyen belőle (folkhirado.hu gyongyosbokreta 5).

Ezekon kívül még jogos kritikák között szerepelt az is, hogy falusi zenekarok helyett, amihez a táncosok szoktak, soktagú cigányzenekarok kísérik a bokrétásokat a budapesti szereplések alkalmával. A városi cigányzenészek nem tudták mindig megfelelően kísérni a parasztok táncait (folkhirado.hu gyongyosbokreta 10). Ez egyébként látszik is az 1941-ben felvett Gyöngyösbokréta felvételén, ahol a gombosiak Lippentő nevű tánca egyértelműen nincs szinkronban a zenével (filmhiradokonline.hu 9827).

A Gyöngyösbokréta mozgalom fent említett célkitűzései és munkásságuk ismeretében kijelenthetjük, hogy a megvalósítás nem volt hibátlan, és komoly torzulást okozott egy-egy falu néphagyományában, emellett persze elvitathatatlan érdemei is vannak, melyek nélkül ma a néprajztudomány és a magyar táncművészet mozgalom is szegényebb lenne.

Azonban mikor a Gyöngyösbokréta témájával vagy egy-egy gyöngyösbokrétás falu kutatásával foglalkozunk, a fent leírtakat nem szabad figyelmen kívül hagyni.

A GYÖNGYÖSBOKRÉTA MOZGALOM DÉLVIDÉKI KEZDETEI

Jelenlegi kutatómunkám alkalmával átnéztem az *Új Hírek* című zombori folyóirat 1934–1940-ben megjelent számait, és kigyűjtöttem belőle a Gyöngyösbokréta mozgalom kezdeti történéseiről szóló újságcikkeket. A szóban forgó újság Zombor magyar nyelvű napilapja volt a két világháború közötti időszakban. A megjelölt időszakból maradtak meg teljes évfolyamok a zombori Városi Könyvtárban.

Azonban mielőtt az újságcikkek tárgyalására térnék, fontosnak tartom azt a kérdést is körüljárni, hogy pontosan milyen információk, kapcsolatok álltak az elszakított Délvidéken élők rendelkezésére a budapesti, illetve anyaországi Gyöngyösbokréta mozgalomról? Ez a kérdés nem elhanyagolható, hiszen az itt kibontakozó mozgalom, mely a parasztfalvak kultúráját igyekezett színpadi körülmények között bemutatni, minden bizonnyal mintaként tekintett a magyarországi mozgalomra. Az *Új Hírek* nem számolt be a magyarországi ünnepegekről, azonban a *Kalangya* című irodalmi folyóiratból ismerhetünk egy véleményformáló írást, Batta Péter tollából. Három évvel a Bokréta első budapesti szereplése után, 1934-ben már a délvidékiek is olvashattak a mozgalomról. A cikkszerző írásából egyértelműen kiderül, hogy ismeri a Gyöngyösbokrétát és annak célkitűzéseit. A kor többi újságcikkére jellemző, az eseményeket leíró és a látványról áradozó hangvétel helyett, ő racionális hagyományörző mód-szerként tekint a mozgalomra.

„Ez az utóbbi eljárás az ún. Gyöngyösbokréta felvonulása, bemutatkozása.

Vagyis bokrétába gyűjtése, foglalása, egy-egy község mindkét nembeli fiatalságának, sőt itt-ott az öregebbjeinek is, akik azután a közönség előtt bemutatják, eljátsszák azon szokásaikat, eldalolják azon dalaikat, elropják azon táncaikat, amelyek őket a többi községek népétől megkülönböztetik.

Talán mondanunk sem kell, hogy a nép művészete megismerésének, sőt ápolása, előmozdítása és fejlesztésének ez utóbbi módja mennyire célhoz vezetőbb, hatásosabb s maradandóbb. Mégpedig nemcsak a szemlélő, a tanulni vágyó közönség szempontjából, hanem magának a tanulmányozott népnek szempontjából is” (BATTA 1934: 689–768).

A Gyöngyösbokrétát a falusi és a városi lakosság szempontjából is pozitív hatásúnak tartja, mely segít csökkenteni a két népréteg között a távolságot, valamint kiemeli, hogy kétszeresen fontos lenne Vajdaságban is meghonosítani a magyar kisebbség számára.

Batta Péter cikke fontos dokumentum, mely megelőzte az első Gyöngyös megrendezését, még akkor is, ha a kutatás jelenlegi állása szerint nem

tudjuk, hogy a későbbi szervezőknek volt-e tudomása erről az írásról. Sajnos, azt sem tudjuk, hogy volt-e bármilyen másik cikkről tudomásuk.

Az első Gyöngyösbokréta megszervezéséről szóló egyik történet szerint „a bogojevói Gyöngyösbokréta megszervezésének gondolata egy lakodalomban született meg Tamaskó József agyában, aki a nép szülötte és ott nevelkedett a nép között, ismerve népszokásait, régi dalait és táncait. Látva, hogy Bogojevón lehet még eredeti Gyöngyösbokrétát összeállítani. Elgondolásának megvalósításához 1936 farsangján fogott hozzá. Elgondolását közölte Andrée Dezsővel, a Reggeli Újság szerkesztőjével, és pártfogását kérte a terv megvalósításához.” A szerkesztő felkarolta az ötletet, és a sajtó eszközével támogatta az első Gyöngyösbokréta megrendezését (FARKAS 1940: 80). Andrée Dezső szerepéről csupán ennyi ismeretes, azonban további érdekes adatok kerülhetnének napvilágra, ha az ő és a *Reggeli Újság* szerepét is körüljárná a kutatás.

Végül az első Gyöngyösbokréta megrendezésére 1936. június 14-én, vasárnap került sor, ekkor még nem használták a Gyöngyösbokréta kifejezést, aratóünnepségnek hirdették meg az eseményt, melynek részleteit most részletesen nem tárgyalnám, hiszen arról rengeteg cikk és visszaemlékezés jelent már meg (PAPP 1995: 3; FARKAS 1940: 80; ÚJ HÍREK 1936: 7. évf. 165. sz. 3; 1936: 7. évf. 170. sz. 10).

Fontosabbnak tartom összegezni a következő hónapok hasonló eseményeit a korabeli beszámolók, az *Új Hírek* hasábjain megjelent cikkek alapján. 1936. július 11–12-én, egy hónappal a gombosi után *Gyöngykaláris* elnevezéssel Bezdán folytatta a mozgalom alapjainak megerősítését. A zombori újság egész oldalas beharangozó cikket szentelt az eseménynek, majd közvetlenül utána egész oldalas, képpel illusztrált beszámolóban élteti a rendezvény sikerességét, a kor nacionalista retorikájának megfelelően. Ami szempontból fontos, hogy a *Gyöngykalárison* nemcsak népviseletes felvonulás, néptánc- és népszokás-bemutató volt a program, hanem egy népszínművet is bemutattak (ÚJ HÍREK 1936: 7. évf. 189. sz. 10; 1936: 7. évf. 192. sz. 10).

Július folyamán *Gyöngyösbokréta és lakodalom: ma ünnepli Temerin fogadott ünnepét, az Illés napot* címmel jelent meg a hír a temerini rendezvényről. Ezt azért emelem ki, mert erről az Illés-napi rendezvényről korábban is adott hírt az újság, azonban akkor még nem volt szó Gyöngyösbokrétáról. Valamint a következő években is tudósított róla, egészen 1940-ig, azonban a főcímben sem előtte, sem utána nem szerepelt a Gyöngyösbokréta elnevezés. Azonban a programbeszámolóból kitűnik, hogy a *Gyöngyösbokréta-szerepléseknek*, azaz a táncsoportok fellépéseinek 1936 után minden évben helyet adtak a népszínművek és egyéb produkciók mellett (ÚJ HÍREK 1936: 7. évf. 199. sz. 3; 1936: 7. évf. 200. sz. 5–6).

A hónap vége felé, június 25-én már arról szól a híradás, hogy a bácskai közösségek mintájára Petrovgrad, azaz Nagybecskerek is Gyöngykaláris-ünnepet rendez (ÚJ HÍREK 1936: 7. évf. 204. sz. 3), majd másnapi hír: „A szépen fejlődő bácskai Gyöngyösbokréta és Gyöngykaláris újabb állomása Topola” (ÚJ HÍREK 1936: 7. évf. 205. sz. 5). Ehhez a rendezvényhez szintén kapcsolódott népszínmű-előadás is.

Augusztus elején már Csantavér is csatlakozik *Egy csokor virág* című rendezvényével, melyhez szintén kapcsolódott színdarab is (ÚJ HÍREK 1936: 7. évf. 212. sz. 4; 1936: 7. évf. 228. sz. 9; 1936: 7. évf. 229. sz. 5).

Az újságcikkekből látható, hogy 1936-ban az első néptáncbemutató és népszokás-bemutató rendezvény után egyik hétről a másikra tömegével rendeztek hasonló rendezvényt Bácska-szerte és Bánátban is. Ahogyan szaporodtak ezek az események, úgy a sajtó is egyre inkább felkapta a témát. Az *Új Hírek* két egész oldalas cikkben adott tájékoztatást az első rendezvényről, a másodikról is két hosszú cikk jelent meg, melyek közül az egyik egy beharangozó, valamint egy rövidebb köszönőlevél is megjelent a szervezők kérésére. A temerini Illés-napról két írás jelent meg, egy beharangozó és egy hosszabb lélegzetvételű beszámoló. A topolyai eseményekről már három híradás szólt, míg a csantavéri *Egy csokor virágról* hat cikket is közöltek a zombori napilapban.

A híradásokból kitűnik, hogy ekkor még a mozgalom különböző elnevezéssel él, de programjuk és felépítésük nagyon hasonló, ami újdonságnak számított ezeken az ünnepségeken. Azok népviseletes felvonulások, néptánc- és népszokás-bemutatók voltak.

A magyarországi Gyöngyösbokréta mozgalom bemutatásakor említettük, hogy Paulini Béla az összes bemutatót és kezdeményezést a felügyelete alá vonta, és központilag igyekezett szabályozni mindent. Valamint a mozgalom egy korszakában néprajztudósok adtak segítséget a színpadra állított művek hitelességének érdekében, ők a fellépések előtt megnézték a falvakban elkészült produkciókat és véleményezték azt, ha kellett, módosították azokat. Tehát láttuk, hogy a „hitelesség” érdekében igyekeztek kontrollálni és segítséget nyújtani a falusi betanítóknak. Az elszakított Délvidéken mindenféle intézményi keret és támogatás nélkül zajlott minden, nem volt egy szervező, aki a kibontakozó mozgalmat felkarolta, egységesítette és koordinálta volna. Ebből ered, hogy kezdetben több elnevezés is kapcsolódott hozzá, valamint a rendezvények programjaiban, szinte kivétel nélkül, népszínművek is szerepeltek. Bár az anyaországi mozgalom előzményeként is említik a népszínműveket, illetve a parasztság elképzelt életéből merített népiesnek vélt színdarabokat, a Budapesten megrendezett találkozók programjában azok nem szerepeltek (folkhirado.hu gyongyosbokreta 10). Tehát láthatjuk, hogy melyek a fő különbségek a két mozgalom között.

1936 szeptemberében már véleménycikkek is megjelentek a délvidéki sajtóban, melyek rendkívül tanulságosak számunkra is. Két idevonatkozó írásról van tudomásom, az egyik a *Kalangyában* Kende Ferenc *A Gyöngyösbokrétánk mérlege* című írása, amely a napilapok beszámolóival ellentétben értékelnéi igyekszik a lezajlott eseményeket. Szerinte a Gyöngyösbokréta célja, hogy a népet visszavezesse önmagához, egy olyan korba, ahol a technikai fejlődés hatására és egyéb külső hatásokra a falu társadalma egyre csak veszít erejéből és erkölcséből, és elhagyja hagyományait. A mozgalmat a felsőbb társadalmi osztály zseniális találmányának tartja, melyen keresztül a falvak népei lehetnek az ünnepeltek, ezáltal önbecsülést adva nekik. Nála is megjelenik a két társadalmi réteg közelítésének szándéka és a szegénységben élő falusiak segítésének gondolata is. Bár azon túl, hogy ezt kijelenti, és beszámol Gombos igencsak nehézkes anyagi helyzetéről, megoldási javaslatot nem tesz, hogy miként lehetne tenni ennek érdekében.

A Gyöngyösbokréta másik jelentőségét abban látja, hogy míg Magyarországon az állam támogatását élvezzi, és míg a rendezők és a résztvevők is a többségi társadalom tagjai közül kerülnek ki, addig Vajdaságban a kisebbségben lévő magyarok működtetik. Reményt és hitet adva ezzel egymásnak.

Beszámol továbbá arról, hogy a bogojai esemény hatására heteken belül több település is rendezett hasonló táncos bemutatót és ünnepséget, egyúttal óva int attól, hogy a „Gyöngyösbokréta bemutatók” kísérőrendezvényei legyenek egyéb kulturális eseményeknek, például színielőadásoknak. Kizárólag a néphagyomány sokszínű bemutatását tartja megengedhetőnek, ha Gyöngyösbokrétáról beszélünk (KENDE 1936: 353–468).

A másik reakció az első rendezvények után a *Híd*ban jelent meg, hangvétele nagyban eltér a többi méltató írásétól, melyek magasztaló körmondatokkal éltetik a Gyöngyösbokrétát és a magyar népet. Szabó János politikai fogásnak tekinti a mozgalmat, mellyel a parasztság nyomorúságát igyekeznek elkendőzni. Véleménye szerint a nép ilyenfajta felkarolása erősebb, mint máskor volt, ami egy korszak végleges letűnését jelzi előre. Történetével kapcsolatban kifejti, hogy bár magyarországi mintára készült, mérete kisebb, a magyarság létszámának csekélyége és a kisebbségi léte miatt. Ebből azt a következtetést vonja le, hogy itt könnyebb dolga van a megvalósításnak.

„Magyarországon pár millió földművessel kell elhitetni, hogy értük dolgoznak, a parasztkultúrát akarják fejleszteni és bemutatni, nálunk viszont csak pár százezernek kell beadni ezt a maszlagot. A munka tehát könnyebb és még megközelítőleg sem kíván olyan nagy méreteket, mint az eredeti” (SZABÓ 1936: 7).

Véleménye szerint a Gyöngyösbokréta által bemutatottak nem tekinthetők igazi néphagyománynak, hiszen nem a parasztok találták ki, és az egész

a gazdagabb polgári és iparosréteg szórakozására jött létre, és a szereplők nagy része is közülük kerül ki.

„Természetes tehát, hogy az, amit bemutatnak, legyen az akár tánc, ének vagy színdarab, nem a széles falusi tömegek, hanem az ő városi, elkispolgáriasodott kulturmegnyilvánulásuk. A nemzeti táncok bemutatása, magyar ruhás felvonulások, – jellemző, hogy a ruhák legnagyobb része vadonat új volt, – látszott, hogy külön erre az alkalomra készítették jómódú 50–100 holdas gazdák gyermekeinek, a legtöbb felvonulásnak cseppet sem népi, hanem inkább valami jelmezes, kisvárosi szüreti-bálszerű jelleget adtak. A legtöbb helyen azonban a fősúlyt nem a táncokra és »jelmezes« felvonulásokra fektették, hanem még jobban eltávolodva a parasztválóságtól, a különböző népszínművekre...” (SZABÓ 1936: 7–8).

Majd cikkét azzal a gondolattal zárja, hogy tulajdonképpen az egész a parasztság öntudatra ébredésének elfojtását szolgálja, mellyel szerinte el késtek, mert a nép cirkusz helyett földet követel.

Írásában fontos gondolatokat vet fel, és el kell ismernünk, hogy pár dologban, például a néphagyomány hitelességének kérdésében igaza van, azonban kritikájával nem torpantja meg a kibontakozó mozgalom lendületét, és változást sem igazán hoz a rendezvények programját illetően.

1937. június–augusztus között ismételten megrendezik a Gyöngyösbokréta-találkozókat, ebben az évben az elnevezés már egységes. Az első témával kapcsolatos cikk június 9-én jelent meg *Gyöngyösbokréta és arató ünnepély Bogojevón* címmel, beharangozva a június 20-ára esedékes rendezvényt. A további cikkekből azonban nem derül ki, hogy végül megrendezésre került-e az esemény, mert a rákövetkezendő hetek cikkei már arról adnak hírt, hogy Gyöngyösbokréta lesz Doroszlón. Június 20-án képekkel illusztrált hosszú beszámolóban tudósítanak arról, hogy „*Doroszlóvón lesz a Jugoszláviai magyarság idei népművészeti bemutatója*”. Időpontnak június 27-ét jelölték meg. A hosszú programtervezetből kiragadnám, hogy az eseményre Szabadkáról különvonatot indítottak, valamint volt néprajzi kiállítás és népszínmű is (ÚJ HÍREK 1937: 8. évf. 158. sz. 3; 1937: 8. évf. 168. sz. 10; 1937: 8. évf. 173. sz. 3; 1937: 8. évf. 182. sz. 10; 1937: 8. évf. 177. sz. 4).

A címből és a leírásból úgy tűnik, mintha ezt már egy központi ünnepségnek szánták volna. Az évből még híradást közöl az *Új Hírek* Palicsról, Vepródról és Horgosról (ÚJ HÍREK 1937: 8. évf. 219. sz. 3; 1937: 8. évf. 213. sz. 9; 1937: 8. évf. 236. sz. 3).

1938-ban is tovább folytatódott a Gyöngyösbokréta mozgalom, melyet ebben az évben már Csonoplyán is megrendeztek. *A csonoplyai táncbemutató – Jugoszlávia minden magyarlakta vidéke képviselteti magát a vasár-*

napi Gyöngyösbokréta ünnepélyen címmel harangozták be az eseményt, melyről hosszú oldalakon keresztül közlik az információkat (ÚJ HÍREK 1938: 9 évf. 241. sz. 3).

Az 1939-es évből már csak Pacserről és Horgosról tudósít az általam vizsgált újság. Megfigyelhető, hogy a háború közeledtével csökkentek a Gyöngyösbokrétát érintő híradások, és sok esetben lerövidültek. Az 1940-es években a híradások szinte kizárólag a háborús események tudósításáról szóltak, így abból az évből nem tudunk meg pontosabb információt a Gyöngyösbokrétára vonatkozóan. Nem tudom, hogy 1941-ben megszűnt-e az újság, vagy csak a zombori Városi Könyvtár gyűjteményéből hiányzik, mindenesetre ez a hiányosság jelenleg ezt az időkeretet szabta meg vizsgálódásunknak (ÚJ HÍREK 1939: 10. évf. 128. sz. 6; 1939: 10. évf. 236. sz. 8).

Tanulmányomnak ebben a fejezetében áttekintettem a délvidéki Gyöngyösbokréta mozgalom indulására vonatkozó újságcikkeket. Természetesen a bevont források nem képezik az összes tudósítást, hiszen én alapvetően csak egy zombori napilap anyagát használtam fel, és a hosszabb tudósításokra alapoztam. A jövőben érdemes lenne a többi folyóiratot is átnézni, hogy teljes képet kaphassunk a rendezvények gyakoriságáról, felépítéséről és résztvevőiről.

Azonban ebben az egy periodikában közölt információk is elegendőek ahhoz, hogy levonhassunk néhány általános következtetést.

A Délvidéken kibontakozó népviselet- és néptáncbemutatókat tartalmazó rendezvények elnevezése, magyarországi mintára, Gyöngyösbokréta lett, melyek fő helyszíne egy-egy falu volt, ellentétben a magyarorszáival, ahol a főváros vagy valamelyik nagyobb város adott otthont az ünnepeknek. Vajdaságban a fellépések leginkább szabad téren zajlottak. A szentmise minden esetben a program részét képezte, de gyakori volt a zászlószentelés és a lovas bandériumok bemutatója is. Majdnem minden esetben népszínmű is társult a Gyöngyösbokrétához.

A cikkek olvasásakor megfigyelhető, hogy sok esetben a rendezvényt és a fellépő táncsoportokat is Gyöngyösbokréta elnevezéssel illetik: „*A bogojevói Gyöngyösbokréta szeptember 5-én Horgoson vendégszerepel*” (ÚJ HÍREK 1937: 8. évf. 236. sz. 3). Tehát a rendezvény neve és a fellépő csoportok elnevezése megegyezett. Kis kitekintést megengedve, ez az elnevezés Gomboson és Doroszlón napjainkig fennmaradt.

A VIZSGÁLT ÚJSÁGCIKKEK RETORIKÁJÁRÓL

Az előzőek kapcsán néhol már utaltam a megjelent tudósítások nyelvi megfogalmazásaira, ezekről szólok még ebben a fejezetben. Ahogyan a bevezetőben is írtam, a kort átjárta a nemzeti önazonosság keresése, az egyre

erősödő nacionalizmus, és mindez társult a „nép” felé fordulással – mely ez esetben a paraszti társadalmat jelentette. Mindezek szem előtt tartásával kell vizsgálnunk a szóban forgó cikkek retorikáját is. Ezt a szemléletmódot legerőteljesebben Kende Ferenc cikkéből kiragadott részekkel tudjuk szemléltetni.

„Lelkünket fűrösztjük benne, és vidámitjuk szívünket. Szépséges nótáikon elborongunk, víg dalai pezsdítenek. Táncaik üteme vérünk iramlását gyorsítja, és viseletük káprázatos színei szemünket kacagtatja.

Csodáljuk... bámuljuk népünk életének szépséges megnyilvánulását, és úgy érezzük, mint ki új erőt nyerve hitében izmosodik.”

„Csak az ősoktól örökölt hagyományok, szokások átmentése és ápolása menthetik meg a fajt.”

„Ha a kultúrában előjáró társadalmi osztályok, a figyelem és a megértés jeleivel tisztelik meg a népi élet megnyilvánulását, úgy az náluk feltétlen önbecsülésre vezet. Megtanulja a falu, hogy ő nem az »elmaradt, lenézett, tudatlan paraszt«, hanem társadalmunk fontos és alapvető tényezője. Megtudja, hogy szokásai és viselete nem rejteni való ósdiság, hanem mindnyájunk bölcsőjének díszje. Élete új értelmét kap, és megőrzi, félti, vigyázza majd értékeit” (KENDE 1936: 353–468).

Itt is kifejezésre jut a falusi kultúra felértékelődése, a magyarságot mint „fajt” hitelesen képviselni tudó társadalmi részek piederesztálra állítása, illetve a paraszti társadalom „megmentésének” gondolata az egész magyar nemzet megmaradásának érdekében. Ennek a korszellemnek az ismerete után nem meglepő, hogy a Gyöngyösbokrétáról szóló korabeli tudósítások kritika nélkül a felvonulások öltözeteit és a színpadi megnyilvánulásokat egytől egyig mind az „ősi”, a „legigazabb magyar”, a „hamisítatlan forrás” jelzőkkel illetik. Ezzel jókora torzulást okozva a paraszti társadalom addig „háborítatlan”, éppen polgárosodó kultúrájában és a hagyományozódás láncolatában.

CSATLAKOZÁS A MAGYAR GYÖNGYÖSBOKRÉTA MOZGALOMHOZ

Tanulmányom zárófejezetében röviden szót ejtek még az 1941 utáni időszakról, mikor a Gyöngyösbokréta mozgalom országos hálózatába a délvidéki csoportok is csatlakozhattak. A visszacsatolás megtörténte után, még abban az évben Bácskertes, Doroszló, Gombos, Józseffalva részt vett a budapesti ünnepségen.

További kapcsolódási pontra találunk a Gyöngyösbokréta Szövetséghez beérkezett regisztrációkat tartalmazó jegyzékben. Mint már említettem, Paulini Béla igyekezett kontrollálni a fellépéseket is, ezért volt szükség a re-

gisztrációra. Bizonyos, hogy az 1941-ben Szabadkán megrendezett Magyar Kenyér Ünnept, melyen Horthy Miklós is jelen volt, a Bokréta Szövetség szervezte (filmhiradokonline.hu 4311), sajnos, a jegyzék nem jelöli a felvont bokrétás csoportokat, egyéb kutatásaimból tudom, hogy a gombosiak és a doroszlóiak ott voltak. Megtudjuk azonban, hogy 1943-ban 120 fős erdélyi körutat szerveztek, melyen a bácskertesiek küldöttjei is részt vettek. Ugyanebben az évben délvidéki kirándulásra is sor került, melyen a fellépő bokréták között Doroszló is szerepelt (folkhirado.hu gyongyosbokreta 10).

Nem tudni, hogy az említett településeken kívül, még melyek kerülhetek kapcsolatba a Paulini szervezte Gyöngyösbokrétával. Azt sem tudni, hogy a helyiek közül kik voltak a kapcsolattartók, ahogyan arról sem készült pontos lista, hogy 1941 és 1944 között hány vendégszereplése volt a délvidéki gyöngyösbokrétásoknak. Annyi bizonyos, hogy a magyarországi és egyéb fellépések olyan élményt jelentettek a szereplő falusiak számára – Gombos, Doroszló, Bácskertes –, hogy nemcsak az ő identitásukba épült be a „*bokréta*”, hanem az egész falu kollektív emlékezetébe beleivódott és önazonosságuk részét képezi még ma is, hogy ők *bokrétás falvak*.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányomban megkíséreltem a Délvidéken kibontakozó Gyöngyösbokréta kezdeti szakaszát elemezni. Értelmezési keretemet a magyarországi Gyöngyösbokréta mozgalom célkitűzései és eseményei, valamint a 20. század első felében uralkodó politikai eszmék és társadalmi légkör adta. Értekezésem nem lett teljes, a jövőben még számos részlet vár feltárára a történetével kapcsolatban, melyekből kiindulva érdemes lesz az egyes rész témák kibontása is. Például, hogy a falvakon belül hogyan szerveződtek meg a csoportok, ki lehetett bokrétás, pontosan milyen táncokat táncoltak, milyen ruhában voltak... stb. Pontosan mely települések hány alkalommal rendeztek ilyen jellegű rendezvényt? Milyen volt az akkori Jugoszlávia kisebbségpolitikája, hogyan reagáltak a magyarok mozgalmára? Tehát a témát nem tartom lezártnak, mostani írásomban az eddigi részeredményeimet közöltem, melyekből megállapítható, hogy a délvidéki Gyöngyösbokréta magyarországi mintára jött létre, bár attól néhány tekintetben eltért a tárgyalt időszakban. A vajdasági Gyöngyösbokréta mozgalomnak tekinthető, mert alkalmanként több ezer embert mozgató meg. Célkitűzéseik is azonosak voltak. Magyarországon egyértelműen felülről sugallt kezdeményezésre jött létre, az elcsatolt Bácskában ez nem teljesen egyértelmű, bár véleményem szerint itt is tekinthető felülről szervezett mozgalomnak. Azonban fontos különbség, hogy Vajdaságban az események szinte kizárólagos szervezője a falu népe

volt. Akik mindenféle felső kontroll és ellenőrzőbizottság nélkül hozták létre nagyszabású rendezvényeiket. Sokkal inkább alakíthatták a mozgalmat, mint az anyaországi bokrétások.

Ennek a szabad döntésnek természetesen megvannak a maga következményei is. A néprajzos szakma ellenőrzése nélkül sok változás és új elem került be a falvak paraszttársadalmának kultúrájába. (Viselet, tánc, népzene tekintetében.) A települések sokkal inkább utánozhatták egymást, hiszen senki nem ellenőrizte az előadott produkciókat. Néhány nyugat-bácskai faluban még megvan az esélye annak, hogy a tudomány elkülönítse a kultúra azon elemeit, melyek a Gyöngyösbokréta mozgalom hatására épültek be a közösség hagyományába.

A Gyöngyösbokréta változást hozott mindenféle értelemben, nemcsak a népi kultúrában, hanem a kulturált szórakozás egy újfajta módját hozta el a társadalom számára, ahol a paraszt és a polgár együtt szórakozhatott. Megteremtette a lehetőségét annak, hogy a két társadalmi réteg közelebb kerüljön egymáshoz, melyre nagy szükség volt Trianon után, mikor a délvidéki magyarság egy olyan országban találta magát, ahol nem volt már többet többségben.

IRODALOM

- BATTA Ferenc 1934. Gyöngyösbokréta. *Kalangya*, 1934. 3. évfolyam, 10. szám, 689–768.
- FARKAS Frigyesné LIDHTNECKERT Margit (szerk.) 1940. *Bokréta*. Jugoszláviai magyar műkedvelők almanachja, 1919–1940. Szabadka
- KENDE Ferenc 1936. Gyöngyösbokrétánk mérlege. *Kalangya*, 1936. 5. évfolyam, 6–7. szám, 353–468.
- PAPP Ferenc 1995. Gyöngyösbokréta, 1936. *Bácsország*, 1995. 1. évfolyam, 1. szám, 3.
- SZABÓ János 1936. Gyöngyösbokréta. *Híd*, 1936. 3. évfolyam, 9. szám, 7–8.
- SZENTE Dóra 2017. A Gyöngyösbokréta mozgalom rituális világa: A hagyomány örzésének árnyoldalai. In: *Továbbélő utópiák – magyar életreform-törekvések és nemzetközi recepciós hatások*. Neveléstudomány-történeti tanulmányok. Gondolat Kiadó, Budapest, 141–159.

INTERNETES FORRÁSOK

Folkhirado.hu

– Pálfi Csaba: A Gyöngyösbokréta története (*Táncudományi Tanulmányok*, 1969–1970)

<https://folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta10/index.php> (2018. 05. 30.)

<https://folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta05/index.php> (2018. 05. 30.)

– Györffy István: *A néphagyomány és nemzeti művelődés*

<https://folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta08/index.php> (2018. 05. 31.)

Filmhiradokononline.hu

- A magyar kenyér ünnepe: 1941. augusztus, *Magyar Világhíradó* 910/6. bejátszás, Filmhíradók Online: <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=4311> (2018. 05. 31.)
- Gyöngyösbokréta: 1941. augusztus, *A Híradó Filmszínház Különkiadása* 65/1. bejátszás Filmhíradók Online: <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=9827> (2018. 05. 31.)

Additions to the Initial Stage of the Development of Gyöngyösbokréta Movement in Vojvodina (1936–1941)

In my study, I tried to analyze the initial phase of the Gyöngyösbokréta movement emerging in Vojvodina province. The framework of my interpretation was given by the objectives and events of the Gyöngyösbokréta movement in Hungary and by the political ideals and social circles that dominated the first half of the 20th century. The dissertation is not complete, and in the future there would be still many details worth exploring. For example, in which way were the societies organized within the villages, who could be a member, which dances were danced exactly, what kind of clothes were used... etc. Exactly how many municipalities organized it and how many times did such events take place? What was the minority policy of former Yugoslavia and how did they react to the Hungarians' movement? So I do not consider this topic to be closed in my present book in which I have outlined my partial results so far. From this partial results it can be stated that the Gyöngyösbokréta in Vojvodina province was created on a Hungarian sample, although it differed in some aspects during the discussed period. The Gyöngyösbokréta in Vojvodina is considered to be a movement because it occasionally animated thousands of people. Their goals were also the same. In Hungary, it was clearly a top-down initiative, in the disannexed Bácska this is not entirely clear, but in my opinion it can be considered a top-down movement as well. However, an important difference is that in Vojvodina almost the only organizer of events were the villagers. Those who created large-scale events without any kind of state control or control committees. They could have shaped the movement more autonomous than the organizers in Hungary.

Of course there were consequences of this kind of freedom. Without professional ethnographic monitoring many changes and new elements have been introduced into the culture of rural society (in connection with clothing, dance, folk music). The settlements could imitate one another, as no one monitored the performances. In some villages in west Bácska there is still a possibility for science to separate the cultural elements that have been established into the community's tradition as a result of the Gyöngyösbokréta movement.

The Gyöngyösbokréta brought all kind of changes in rural culture as well as a new kind of cultural entertainment where villagers and citizens could entertain themselves together. It has made possible for the two social strata to get closer to each other, much needed after the Trianon Treaty when the southern Hungarians found themselves in a country where they became an ethnic minority.

Key words: Gyöngyösbokréta, folk dance, movement, Vojvodina province, dance performance

Dodaci uz početnu etapu razvitka pokreta Gyöngyösbokréta u Vojvodini (1936–1941)

Cilj ove studije je da istraži početnu etapu pokreta Gyöngyösbokréta koji se pojavio u Vojvodini. U samom okviru interpretacije dati su ciljevi i događaji pomenutog pokreta u Mađarskoj, kao i dominantne političke ideje i društvena atmosfera prve polovine 20. veka. Disertacija nije potpuna, s obzirom na puno tema i nepoznatih detalja u vezi sa nastankom pokreta koje u budućnosti tek treba da se istraži. Kako su se, na primer, po selima organizovala udruženja, ko je mogao da postane član, kakve su narodne igre tačno bile, kakva nošnja je korišćena... itd. Koja su tačno naselja i koliko puta godišnje su organizovala ovu vrstu događaja? Kakva je bila manjinska politika tadašnje Jugoslavije i kako je vlast reagovala na pokret Mađara? Zbog svega pomenuto smatram da tema nije iscrpljena i da se u ovom radu izloženi samo delimični rezultati istraživanja. Dosadašnja saznanja otkrivaju da je pokret Gyöngyösbokréta u Vojvodini nastao po uzoru na pokret u Mađarskoj, mada su u razmatranom periodu vidljive određene razlike. Gyöngyösbokréta u Vojvodini možemo da smatramo pokretom, budući da je u događanjima povremeno učestvovalo na hiljade ljudi. I ciljevi pokreta su bili isti. U Mađarskoj je inicijativu za stvaranje pokreta dala sama vlast, dok u Bačkoj, koja više nije pripadala mađarskoj državi, to nije sasvim jasno, iako se po mom mišljenju i tu radilo o istom principu. Međutim, bitna razlika je u tome što su u Vojvodini gotovo jedini organizatori događaja bili stanovnici sela koji su bez ikakve kontrole vlasti i raznih državnih komisija uspeli da organizuju ovaj veliki događaj. U mnogo većoj meri su slobodno kreirali pokret nego što je to bio slučaj u Mađarskoj. Naravno ovakvo slobodno kreiranje događaja imalo je i svoje negativne posledice. Bez stručne pomoći etnologa mnoge promene i novi elementi su uvedeni u seosku kulturu (na primer odeća, ples, narodna muziku). Sela su mogla da oponašaju već postojeće modele, budući da niko nije proveravao kvalitet produkcije.

Pojedina sela u zapadnoj Bačkoj i dalje imaju priliku da pomoću nauke odvoje kulturne elemente koji su se kao rezultat pokreta ugradili u narodnu tradiciju. Pokret Gyöngyösbokréta doveo je do raznih društvenih promena i to ne samo u narodnoj kulturi, već i u stvaranju kulturnih dešavanja na kojima su učestvovali i seljani i građani. To je doprinelo zbližavanju različitih društvenih slojeva, što se pokazalo kao neophodno nakon Trianonskog sporazuma kada su Mađari postali manjina u novoj državi.

Ključne reči: Gyöngyösbokréta, narodna igra, pokret, Vojvodina, plesne predstave

Beérkezés időpontja: 2018. 06. 01.

Elfogadás időpontja: 2018. 07. 05.

